

3. Lesopbouw, verantwoording en kerndoelen

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de lessen, met daarbij de lesdoelen (kennis, houding en vaardigheden) en hoe deze verbonden zijn aan de rode draden zelfbeeld, relaties, sociale normen en weerbaarheid. Voor elk van de groepen 1 tot en met 6 zijn er vier lessen beschikbaar. Voor de groepen 7 en 8 gaat het om zeven lessen. Ook wordt in dit hoofdstuk onderbouwd hoe de lesopbouw aansluit bij de richtlijn seksuele en relationele vorming van Rutgers en hoe de lessen aansluiten bij de bij de kerndoelen van het basisonderwijs.

Inhoudsopgave

[3.1 Lesindeling](#)

[3.2 Verantwoording van de lesopbouw](#)

[3.3 Samenhang met kerndoelen basisonderwijs](#)

[Bijlage 1: Lesopbouw inclusief lesdoelen](#)

3.1 Lesindeling

Lesnummer	Titel	Zelfbeeld	Relaties	Sociale normen	Weerbaarheid
1.1	We zijn allemaal anders				
1.2	Zwangerschap en geboorte				
1.3	Knuffelen en privé				
1.4	Niet meegaan met vreemden				
2.1	Basisgevoelens				
2.2	Samen spelen				
2.3	Je lichaam schoonhouden				
2.4	Nee zeggen				
3.1	Mijn lichaam is van mij				
3.2	Geboren in een gezin				
3.3	Aanrakingen: ja- en nee-gevoel				
3.4	Fijne en vervelende geheimen				
4.1	Lichaamshouding				
4.2	Vriendschap				
4.3	Veiligheid thuis				
4.4	Stop zeggen				
5.1	Wonder van geboorte				
5.2	Verliefdheid en verkering				
5.3	Goede en foute plaatjes				
5.4	Verdachte situaties				
6.1	We zijn allemaal anders				
6.2	Vriendschap en meer				
6.3	Respect voor elkaar				
6.4	Hulp invoeren				
7.1	Van jongen tot man				
7.2	Van meisje tot vrouw				
7.3	Verliefdheid en verkering				
7.4	Trouwen				
7.5	Geslachtsgemeenschap				
7.6	Zwangerschap en geboorte				
7.7	Niet alles is normaal				
8.1	Waarde van leven				
8.2	Identiteit en intimiteit				
8.3	Diversiteit				
8.4	Online				
8.5	Seksueel misbruik				
8.6	Hulp vragen				
8.7	Slotles				

3.2 Verantwoording van de lesopbouw

doorgaande lijn

Alle lessen zijn verbonden aan de rode draden, waarmee een doorgaande lijn en de focus op persoonsvorming gewaarborgd worden, zoals beschreven in de visie op relationele en seksuele vorming (hoofdstuk 1). In elke jaargroep wordt ten minste één les aangeboden bij elk van de vier rode draden. De volgorde is daarbij steeds hetzelfde, zodat bij combinatiegroepen gemakkelijk bekeken kan worden welke onderdelen uit welke lessen worden aangeboden.

vier rode draden

leerplanvoorstel

Vanuit het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) is een leerplanvoorstel uitgegeven om relationele en seksuele vorming te waarborgen in het onderwijs (Bron en Van der Hoeven, 2015), aansluitend bij de kerndoelen (zie volgende paragraaf). Op pagina 13 van dit leerplanvoorstel worden in een tabel de houding, vaardigheden en kennis voor het primair onderwijs en speciaal onderwijs voorgesteld. Al deze onderdelen komen terug binnen de lessen van *Wonderlijk gemaakt*, met name onder de rode draden sociale normen en weerbaarheid. Zelfbeeldontwikkeling en het opbouwen en onderhouden van duurzame relaties hebben bij *Wonderlijk gemaakt* ook veel aandacht, maar komen minder terug in de door het SLO verwoorde houding, vaardigheden en kennis voor het primair onderwijs. Zo bezien is *Wonderlijk gemaakt* breder qua onderwerpen en meer gericht op persoonsvorming dan het voorstel van de rijksoverheid. Niettemin zijn de doelen en de uitwerkingen van de leerdoelen uit het leerplanvoorstel (Bron en Van der Hoeven, 2015) ter inspiratie gebruikt bij het formuleren van de doelen en lesdoelen van *Wonderlijk gemaakt*.

persoonsvorming

onderwerpen

In de Richtlijn seksuele en relationele vorming van Rutgers Kenniscentrum seksualiteit (2016) staan naast achtergronden ook onderwerpen per leeftijd weergegeven, als hulpmiddel bij de inrichting van seksuele en relationele vorming. Voor de lesopbouw van *Wonderlijk gemaakt* zijn deze onderwerpen ook als hulpmiddel gebruikt. Ook in *Wonderlijk gemaakt* komen veel onderwerpen al op jonge leeftijd aan bod en worden ze in een latere fase verder uitgediept. Dat is verbonden aan de doorgaande lijnen en de visie op persoonsvorming. Net als in de matrix van de Richtlijn seksuele en relationele vorming, worden in *Wonderlijk gemaakt* lesdoelen gebruikt gericht op kennis, houding en vaardigheden. Ter verantwoording geven we hier een overzicht van de belangrijkste domeinen uit de Richtlijn seksuele en relationele vorming (Rutgers, 2016, p. 12) en de doorgaande lijnen in *Wonderlijk gemaakt*. In het lesoverzicht is te zien welke thema's in welke groep aan de orde komen.

lesdoelen

Domeinen (Rutgers, 2016)	Rode draden <i>Wonderlijk gemaakt</i>
Het lichaam, lichaamsbeeld en zelfbeeld	Zelfbeeld
Vruchtbaarheid en voortplanting	Zelfbeeld en duurzame relaties
Seksualiteit in brede zin	Zelfbeeld en weerbaarheid
Emoties	Zelfbeeld
Vriendschap en relaties	Duurzame relaties
Seksuele gezondheid en welzijn	Weerbaarheid
Seksuele rechten en wetgeving	Sociale normen
Sociale en culturele invloeden	Sociale normen

Seksuele gezondheid en rechten

Definitie De WHO (geciteerd in Rutgers, 2016) definieert seksuele gezondheid als volgt: 'Seksuele gezondheid is een met seksualiteit verbonden toestand van fysiek, emotioneel, geestelijk en sociaal welzijn. Seksuele gezondheid is dus meer dan de afwezigheid van ziekte, disfunctie of beperking'. In deze definitie staat een positieve benadering centraal en is er ook

ruimte voor emotionele en psychosociale elementen. Dat is ook de benadering van *Wonderlijk gemaakt*: positief en in een breder kader van relaties en weerbaarheid. Internationaal zijn ook seksuele en reproductieve rechten vastgelegd in verdragen, die door de meeste landen zijn ondertekend. Op deelonderwerpen worden daarbij de fundamentele en universele rechten van de mens uitgewerkt, waarbij de belangrijkste rechten voor het individu worden benoemd. De belangrijkste seksuele en reproductieve rechten van het individu zijn:

- de hoogst haalbare standaard van seksuele gezondheid, inclusief toegang tot voorzieningen zoals anticonceptie, veilige abortus en seksuologische hulp;
- toegang tot en het ontvangen van informatie over seksualiteit;
- seksuele en relationele vorming;
- vrije partnerkeuze;
- respect voor lichamelijke integriteit;
- keuzevrijheid om wel of niet seksueel actief te zijn;
- seksuele relaties met wederzijdse instemming;
- huwelijk met wederzijdse instemming;
- keuzevrijheid om wel of niet kinderen te krijgen en wanneer;
- nastreven van een bevredigend, veilig en plezierig seksleven.

Deze rechten vertolken het individualistische Westerse gedachtegoed, met een grote waardering voor de ontplooiing van het individu. *Wonderlijk gemaakt* is ook gericht op deze rechten; de onderwerpen komen terug in de lessen. *Wonderlijk gemaakt* benadert deze rechten echter niet alleen vanuit een individueel, maar ook vanuit een collectief perspectief, vanuit de overtuiging dat veel seksuele en reproductieve rechten van het ene individu onlosmakelijk verbonden zijn met rechten en behoeften van een ander individu. *Wonderlijk gemaakt* hecht meer waarde aan verbondenheid, intimiteit en weerbaarheid dan in de seksuele rechten benoemd wordt. De invulling wordt vormgegeven vanuit christelijk perspectief en zodoende anders geformuleerd (zie de doelen en christelijke uitgangspunten in 1. Visie op relationele en seksuele vorming).

3.3 Samenhang met kerndoelen basisonderwijs

De lessen in deze methode relationele en seksuele vorming sluiten goed aan op de kerndoelen wat betreft brede vorming en oriëntatie op jezelf en de wereld. Sinds januari 2013 wordt binnen kerndoel 38 expliciet het respectvol omgaan met seksualiteit en seksuele diversiteit benoemd, waarmee scholen verplicht worden aandacht te besteden aan relationele en seksuele vorming.

seksuele en reproductieve rechten

individu

collectief perspectief

kerndoelen

brede vorming

oriëntatie op jezelf en de wereld

Brede vorming

Omdat de seksuele ontwikkeling een vanzelfsprekend onderdeel is van de ontwikkeling van kinderen, past relationele en seksuele vorming goed binnen de brede vorming van kinderen in het basisonderwijs. Volgens de beschrijving van de kerndoelen van het basisonderwijs (2006) moet het onderwijs zich richten op de emotionele en verstandelijke ontwikkeling, op de ontwikkeling van creativiteit en het verwerven van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden. Relationele en seksuele vorming zoals vormgegeven in de methode *Wonderlijk gemaakt*, sluit aan bij de emotionele ontwikkeling en het verwerven van sociale en lichamelijke vaardigheden.

Oriëntatie op jezelf en de wereld

Relationele en seksuele vorming sluit goed aan bij de kerndoelen van het leergebied Oriëntatie op jezelf en de wereld. In de lessen relationele en seksuele vorming oriënteren leerlingen zich op zichzelf, op de manier waarop mensen met elkaar omgaan en problemen opgelost worden en op de manier waarop zin en betekenis gegeven wordt aan het leven. Met de lessen relationele en seksuele vorming zoeken we steeds aansluiting bij de nieuwsgierigheid van kinderen. De samenleving waarin de kinderen opgroeien, stelt eisen aan de taken en rollen die kinderen nu en straks vervullen. De lessen relationele en seksuele vorming schenken aandacht aan allerlei soorten relaties (vriendschappen, gezinnen, familie, gemeenschap, huwelijk). Door de aandacht voor belangrijke normen en waarden leren we de kinderen als burger en christen te staan in de huidige maatschappij. De lessen zijn erop gericht dat de kinderen zichzelf leren kennen en accepteren, zelfstandige keuzes kunnen maken en goede relaties met anderen opbouwen.

Aansluiting bij de kerndoelen

Concreet sluiten de lessen van *Wonderlijk gemaakt* aan op de volgende kerndoelen:

34. De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.

In de lessen is veel aandacht voor het eigen zelfbeeld, lichamen en emotioneel, en voor het lichaam en de gevoelens van anderen.

35. De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht.

Weerbaarheid is een belangrijke vorm van sociaal redzaam gedrag, daar geeft de methode veel aandacht aan.

37. De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

In de methode is veel aandacht voor het omgaan met elkaar vanuit respect, vriendelijkheid, verantwoordelijkheid, liefde en trouw.

38. De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Seksualiteit komt in de methode op respectvolle wijze aan bod en in veel lessen is er aandacht voor diversiteit binnen de samenleving en voor seksuele diversiteit. De thema's worden vanuit meerdere perspectieven belicht, met vanzelfsprekend nadruk op het christelijk perspectief.

41. De leerlingen leren over de bouw van planten, dieren en mensen en over de vorm en functie van hun onderdelen.

Het lichaam van de mens, met name de verschillen tussen mannen en vrouwen en de vorm en functie van verschillende lichaamsdelen, komen aan bod.

Algemene doelen

In het basisonderwijs moet niet alleen aandacht besteed worden aan de specifiek geformuleerde

algemene leerdoelen

leerde kerndoelen, maar ook aan doelen die voor alle leergebieden van belang zijn. Relationale en seksuele vorming sluit aan op een aantal van deze algemene leerdoelen, zoals reflectie op eigen handelen en leren, het uitdrukken van eigen gedachten en gevoelens, respectvol luisteren en kritiseren van anderen, ontwikkelen van zelfvertrouwen en respectvol en verantwoordelijk omgaan met elkaar. De rode draden in de methode - zelfbeeldontwikkeling, duurzame relaties, sociale normen en werken aan weerbaarheid - passen hier goed bij.

Gebruikte bronnen:

- Bron, J. en Van der Hoeven, M. (Red.) (2015). *Seksualiteit en seksuele diversiteit in de kerndoelen. Een leerplanvoorstel en voorbeeldesmateriaal*. SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling).
- Rutgers, (2016). *Richtlijn seksuele en relationele vorming*. Utrecht: Rutgers Kenniscentrum seksualiteit.

Les-nummer	Titel	Lesdoelen (kennis, houding en vaardigheden)	Zelfbeeld	Relaties	Sociale normen	Weerbaarheid
1.1	We zijn allemaal anders	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen weten dat de Heere God hen wonderlijk geschapen heeft als jongen of als meisje. De leerlingen leren dat jongens en meisjes zich niet op een bepaalde manier hoeven te gedragen; ieder mag zichzelf zijn (zelfbeeld). De leerlingen kunnen respectvol omgaan met verschillen. De leerlingen kunnen verschillen en overeenkomsten tussen jongens en meisjes be-noemen. De leerlingen kunnen een ander een compliment geven. 				
1.2	Zwangerschap en geboorte	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen leren dat zij zelf ook in de buik van hun moeder zijn gegroeid. De leerlingen leren dat ze een plek hebben in hun eigen gezin; daar mogen ze zichzelf zijn. De leerlingen denken na over het blijde nieuws van een nieuwe baby. De leerlingen verwonderen zich over de groei van een baby in de buik van een moeder. De leerlingen kunnen babyspullen benoemen. 				
1.3	Knuffelen en privé	<ul style="list-style-type: none"> Leerlingen kennen verschillende manieren van aanraken en knuffelen. Leerlingen zijn zich er bewust van dat hun blote lichaam privé is. Leerlingen kunnen fijne en boze aanrakingen benoemen. 				
1.4	Niet meegaan met vreemden	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen leren dat ze nooit met iemand mee moeten gaan zonder dat hun ouders hiervan op de hoogte zijn. De leerlingen oefenen wat ze kunnen zeggen of doen wanneer ze worden uitgenodigd om met iemand mee te gaan. De leerlingen beseffen dat ze het waard zijn om beschermd te worden. De leerlingen leven zich door middel van een rollenspel in situaties in waarbij anderen hen uitnodigen om mee te gaan en ze oefenen hoe ze hierop moeten reageren. 				
2.1	Basisgevoelens	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen kennen de vier basisgevoelens blij, boos, bang en verdrietig. De leerlingen weten dat niet iedereen dezelfde dingen voelt bij dezelfde situaties. De leerlingen begrijpen dat er fijne en nare gevoelens zijn. De leerlingen kunnen onderscheid maken tussen ja-gevoel en nee-gevoel. 				
2.2	Samen spelen	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen leren dat regels helpen om fijn samen te spelen. De leerlingen begrijpen dat het fijn is om vrienden te hebben. De leerlingen leren naar elkaar te luisteren bij het spelen. De leerlingen kunnen stop zeggen als er iets gebeurt dat ze niet fijn vinden. 				

Les-nummer	Titel	Lesdoelen (kennis, houding en vaardigheden)	Zelfbeeld	Relaties	Sociale normen	Weerbaarheid
2.3	Je lichaam schoon houden	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen leren dat het van belang is om hun eigen lichaam goed schoon te houden, ook hun geslachtsdelen. De leerlingen leren dat er verschillende gewoonten en mogelijkheden zijn rondom het schoonhouden van je lichaam. De leerlingen begrijpen dat ze goed voor hun eigen lichaam mogen zorgen, omdat ze wonderlijk gemaakt zijn. De leerlingen kunnen hun lichaam (met hulp) goed schoonhouden. 				
2.4	Nee zeggen	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen leren dat ze grenzen aan mogen geven. De leerlingen begrijpen dat het goed is om eerlijk nare dingen te vertellen en om hulp te vragen. De leerlingen respecteren de grenzen van de ander en van zichzelf. De leerlingen kunnen hun eigen grenzen aangeven: dat wil ik niet. 				
3.1	Mijn lichaam is van mij	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen begrijpen welke lichaamsdelen privé zijn en hoe ze zich kunnen kleden. De kinderen leren dat bij verschillende culturen ook verschillen in kleding past. De leerlingen verwonderen zich over hun eigen lichaam. De leerlingen kunnen lichaamsdelen benoemen en gebruiken passende benamingen van de geslachtsdelen. 				
3.2	Geboren in een gezin	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen weten wat 'in verwachting zijn' betekent. De leerlingen weten dat er diverse soorten gezinnen bestaan en dat niet alle kinderen in een veilig gezin opgroeien. De leerlingen weten dat kinderen veilig zijn in een gezin waar liefde en trouw ervaren wordt. De leerlingen beseffen dat de komst van een kind een grote gebeurtenis is in het leven van een gezin. De leerlingen verwonderen zich over zwangerschap. 				
3.3	Aanrakingen: ja- en nee-gevoel	<ul style="list-style-type: none"> Leerlingen kennen verschillende manieren van aanraken en weten dat in er in verschillende culturen verschillende gewoonten zijn. Leerlingen kennen het verschil tussen jagevoel en neegevoel. Leerlingen zijn zich er bewust van dat hun lichaam privé is en dat van een ander ook. Respect voor de ander en jezelf Leerlingen kunnen hun eigen jagevoel en neegevoel herkennen. Leerlingen oefenen met grenzen aangeven (stop en nee zeggen bij een neegevoel). 				
3.4	Fijne en vervelende geheimen	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen leren dat een fout geheim geen geheim moet blijven, een fout geheim moet je vertellen. De leerlingen herkennen fijne en foute geheimen. De leerlingen oefenen om foute geheimen te vertellen en hulp te vragen als dat nodig is. 				

Les-nummer	Titel	Lesdoelen (kennis, houding en vaardigheden)	Zelfbeeld	Relaties	Sociale normen	Weerbaarheid
4.1	Lichaamshouding	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen benoemen verschillende emoties en aspecten van lichaamshouding. De leerlingen kunnen met hun lichaamshouding hun waardigheid als schepsel van de Heere God laten zien (zelfverzekerde houding). De leerlingen kunnen met stem en houding hun gevoelens laten zien en dat ook herkennen bij anderen. De leerlingen kunnen aangeven dat ze iets niet durven of willen. 				
4.2	Vriendschap	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen kennen de cirkels van vriendschap en welke omgangsvormen daarbij passend zijn. De leerlingen kennen het verschil tussen echte vriendschappen en online vriendschappen (contacten via internet). De leerlingen leren dat je niet met iedereen vrienden kunt zijn maar wel naar iedereen respect kunt hebben en dat discriminatie of buitensluiten daarom niet oké is. De leerlingen leren dat het belangrijk is om vriendschappen te onderhouden. 				
4.3	Veiligheid thuis	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen weten dat een gezin van vader, moeder en kind(eren) meestal een veilige plaats is om op te groeien. De leerlingen kennen verschillende normen en (culturele) gewoontes rondom acceptabele kleding, bloot zijn en privacy. De leerlingen hebben respect voor verschillende soorten gezinnen en verschillende gewoonten. De leerlingen hebben respect voor eigen en andermans grenzen. De leerlingen kunnen eigen ja- en nee- gevoelens rondom veiligheid en bloot zijn verwoorden. 				
4.4	Stop zeggen	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen leren dat je 'nee' of 'stop' zegt als een grens overschreden wordt en dat je daarbij niet alleen je stem, maar ook je lichaamstaal gebruikt. Het zelfvertrouwen van de leerlingen wordt versterkt. De leerlingen zijn zich bewust van hun eigen grenzen en die van een ander. De leerlingen oefenen met hun stem, houding en ogen te gebruiken bij het aangeven van grenzen. 				
5.1	Wonder van geboorte	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen leren dat de komst van een nieuw kind van grote betekenis is voor de ouders. De leerlingen leren dat een (nieuw) kind onderdeel is van grotere gehelen als gezin en familie. De leerlingen verwonderen zich er over dat hun leven vanaf het aller-eerste begin door de Heere God gekend is en dat geeft hun waardigheid (ik mag er zijn). De leerlingen kunnen hun eigen familiesituatie beschrijven. 				

Les-nummer	Titel	Lesdoelen (kennis, houding en vaardigheden)	Zelfbeeld	Relaties	Sociale normen	Weerbaarheid
5.2	Verliefdheid en verkering	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen weten wat verliefdheid en verkering inhouden, verschillend per levensfase. De leerlingen weten dat je niet altijd verliefd bent, maar wel altijd geliefd door de mensen die van je houden en door de Heere God. De leerlingen gaan respectvol om met elkaar ook rondom het thema verliefdheid en verkering (verkering vragen en uitmaken, liefdesverdriet). De leerlingen kunnen passende soorten aanrakingen bij verliefdheid en verkering benoemen, verschillende per leeftijd. 				
5.3	Goede en foute plaatjes	<ul style="list-style-type: none"> Leerlingen kennen het verschil tussen goede en foute plaatjes. Leerlingen kennen regels rond het maken en delen van foto's. Leerlingen zien het belang van zelfbeheersing en respect bij het kijken, maken of delen van afbeeldingen. Leerlingen kunnen hun eigen gevoel bij afbeeldingen herkennen en benoemen. 				
5.4	Verdachte situaties	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen kennen verdachte situatie in het echte leven en online. De leerlingen weten een ja-gevoel van een nee-gevoel te onderscheiden en daarnaar te handelen. De leerlingen oefenen met reageren op verdachte situaties. 				
6.1	We zijn allemaal anders	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen kennen de biologische verschillen tussen jongens en meiden. De leerlingen verwonderen zich over hoe de Heere God man en vrouw uniek geschapen heeft. De leerlingen kunnen de juiste namen voor geslachtsdelen van mannen en vrouwen benoemen. 				
6.2	Vriendschap en meer	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen zien het belang van vriendschap en het onderhouden van vriendschap. De leerlingen weten dat verkering en verloving als voorbereidingstijd op het huwelijk zijn. De leerlingen herkennen verschillen tussen gevoelens van verliefdheid en vriendschap. De leerlingen herkennen verschillende vormen van intimiteit. 				
6.3	Respect voor elkaar	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen weten wat waardigheid en respect betekenen. De leerlingen oefenen met een respectvolle omgang in houding en taalgebruik. De leerlingen gaan respectvol met elkaar om, zowel offline als online. 				

Les-nummer	Titel	Lesdoelen (kennis, houding en vaardigheden)	Zelfbeeld	Relaties	Sociale normen	Weerbaarheid
6.4	Hulp invoeren	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen leren waarom en wanneer het moeilijk kan zijn om hulp te vragen. De leerlingen kunnen bedenken hoe ze om hulp kunnen vragen in probleemsituaties, voor zichzelf en voor anderen. De leerlingen leren welke professionele hulpverleners ze om hulp kunnen vragen. De leerlingen oefenen met een houding van hulpvaardigheid richting anderen, wanneer zij kunnen helpen. 				
7.1	Van jongen tot man	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen kennen de biologische veranderingen in de ontwikkeling van jongens. Ze raken bekend met de woorden die horen bij de veranderingen in de puberteit. De leerlingen oefenen in het respectvol en open spreken over lichaam en seksualiteit. De leerlingen ontwikkelen een positieve houding ten opzichte van hun veranderende lichaam. De leerlingen maken kennis met de waarde van zelfbeheersing. 				
7.2	Van meisje tot vrouw	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen kennen de biologische veranderingen in de ontwikkeling van meiden. De leerlingen maken kennis met de menstruatiecyclus. De leerlingen oefenen in het respectvol en open spreken over lichaam en seksualiteit. De leerlingen ontwikkelen een positieve houding ten opzichte van hun veranderende lichaam. De leerlingen maken kennis met de waarde van zelfbeheersing. 				
7.3	Verliefdheid en verkering	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen begrijpen het verschil tussen gevoelens van vriendschap en verliefdheid. De leerlingen weten dat verkering een tijd is om te ontdekken of je samen een huwelijk aangaat en wat belangrijk is voor een goede relatie. De leerlingen zien de waarde van vriendschap en het belang van trouw. De leerlingen kunnen verwoorden wat ze belangrijk vinden in vriendschap. 				
7.4	Trouwen	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen leren wat een huwelijk vol liefde en trouw inhoudt. De leerlingen zien het belang van liefde, trouw en communicatie voor een goed huwelijk. De leerlingen staan stil bij de verschillen tussen man en vrouw. De leerlingen leren dat echtscheiding grote impact op kinderen kan hebben. 				

Les-nummer	Titel	Lesdoelen (kennis, houding en vaardigheden)	Zelfbeeld	Relaties	Sociale normen	Weerbaarheid
7.5	Geslachts-gemeenschap	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen zien het belang van intimiteit voor ieder mens. De leerlingen weten dat seksuele gemeenschap tot bloei komt binnen een duurzame relatie van liefde en trouw (huwelijk). De leerlingen weten wat de Bijbelse en wettelijke kaders zijn voor geslachtsgemeenschap. De leerlingen herkennen liefde, trouw, veilig voelen en vrijwilligheid als kaders voor geslachtsgemeenschap. 				
7.6	Zwangerschap en geboorte	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen hebben inzicht in conceptie, zwangerschap en geboorte De leerlingen denken na over zowel de mooie kanten als verdrietige en moeilijke kanten van zwangerschap en geboorte. De leerlingen zijn verwonderd over het proces van conceptie, zwangerschap en geboorte en beseffen dat dit niet vanzelfsprekend is. 				
7.7	Niet alles is normaal	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen zijn zich bewust van het bestaan van seksueel misbruik. De leerlingen weten dat het nooit de schuld van het kind is als er seksueel misbruik is. De leerlingen begrijpen waarom het moeilijk kan zijn te vertellen over seksueel misbruik. De leerlingen oefenen met het herkennen van dynamieken rondom seksueel misbruik. 				
8.1	Waarde van leven	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen weten dat er verschillende visies op seks zijn in de samenleving. De leerlingen weten wat de begrippen onbedoelde zwangerschap, tienerzwangerschap en abortus inhouden. De leerlingen ervaren dat ze waardevol zijn vanaf het allereerste begin. De leerlingen zien het belang van samen verantwoordelijkheid nemen voor relaties, seksualiteit en zwangerschap. De leerlingen kunnen aangeven welke waarden ze belangrijk vinden. 				
8.2	Identiteit en intimiteit	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen begrijpen dat identiteit meerdere componenten heeft. De leerlingen weten dat je je op verschillende manieren kunt presenteren. De leerlingen weten het verschil tussen 'seks' en 'gender'. De leerlingen zien het belang van intimiteit en vriendschappen. De leerlingen herkennen verschillende vormen van intimiteit in hun dagelijkse leven. De leerlingen herkennen kenmerken van goede vriendschappen. 				

Les-nummer	Titel	Lesdoelen (kennis, houding en vaardigheden)	Zelfbeeld	Relaties	Sociale normen	Weerbaarheid
8.3	Diversiteit	<ul style="list-style-type: none"> • De leerlingen weten wat de begrippen rondom seksuele diversiteit inhouden. • De leerlingen weten dat er in de maatschappij en onder christenen verschillend wordt gedacht over seksuele diversiteit. • De leerlingen leren om mensen met een andere gerichtheid of een andere mening niet te veroordelen, maar te accepteren en te respecteren. • De leerlingen oefenen met het verplaatsen in de gevoelens en gedachten van anderen. 				
8.4	Online	<ul style="list-style-type: none"> • De leerlingen weten hoe het gevoelsbrein en denkbrein werken. • De leerlingen weten het verschil tussen liefde en lust. • De leerlingen beseffen dat ze hun eigen verantwoordelijkheid hebben in het maken van keuzes en in de omgang met verleiding / seksuele content. • De leerlingen oefenen met kritisch nadenken over seksuele content. • De leerlingen oefenen met een strategie over hoe om te gaan met seksuele content vanuit waarden (zelfbeheersing / weerbaarheid). 				
8.5	Seksueel misbruik	<ul style="list-style-type: none"> • De leerlingen leren de betekenissen van woorden en begrippen die bij seksueel misbruik horen, zoals: aanranden, verkrachten, incest en dergelijke. • De leerlingen oefenen met een houding van hulpvaardigheid richting anderen. • De leerlingen oefenen met weerbaarheid door nee-gevoelens te herkennen en te benoemen. • De leerlingen oefenen met het inleven in de situatie en gevoelens van anderen. 				
8.6	Hulp vragen	<ul style="list-style-type: none"> • De leerlingen weten wat ze het beste kunnen doen als seksueel misbruik dreigt of als het daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. • De leerlingen kennen de taak en de functie van vertrouwenspersonen en kindertelefoon. • Oefenen met een houding van hulpvaardigheid. • De leerlingen onderscheiden kenmerken van een betrouwbare persoon /hulpverlener. 				

Les-nummer	Titel	Lesdoelen (kennis, houding en vaardigheden)	 Zelfbeeld	 Relaties	 Sociale normen	 Weerbaarheid
8.7	Slotles	<ul style="list-style-type: none"> • De leerlingen hebben inzicht in de belangrijkste inhoud van Wonderlijk gemaakt. • De leerlingen beseffen dat ze in het leven keuzes maken en naar verschillende stemmen kunnen luisteren. • De leerlingen oefenen met het koppelen van de kernwaarden aan eigen gedrag. • De leerlingen denken na over wat ze zichzelf voor de toekomst mee willen geven. • De leerlingen durven hun eigen gedrag te laten zien rond thema's van relaties en seksualiteit. 	